

De brug tussen stad en zorg

Psychiatrische instellingen zijn vanouds vreemde lichamen die zich ophouden in de marge van het stedelijk leven. Vandaag hebben die instellingen baat bij integratie in dat stedelijk weefsel. De masterplannen van Sint-Norbertus (Duffel) en Dr. Guislain (Gent) zijn daarvan goede voorbeelden.

Gideon Boie

BEDRIJFSLEIDER ONDERZOEKSBUREAU BAVO EN DOCENT
ARCHITECTUURKRITIEK AAN SINT-LUCAS GENT/BRUSSEL

De geestelijke gezondheidszorg “vermaatschappelijkt”: zogenaamde *zorgcircuits* breken door de instellingsmuren heen, geven zorg een plaats in het maatschappelijke weefsel en spelen beter in op de behoeften van de patiënt. Die tendens heeft ook een ruimtelijke dimensie. Dat leidt tot nieuwe bouwopgaven. Zo worden psychiatrische centra in algemene welzijns- of wijkprogramma’s opgenomen. Of er worden buiten de instelling woonvormen voor uitbehandelde patiënten ontwikkeld, zoals psychiatrische verzorgingstehuizen en aanleunwoningen.

Dat Vlaanderen snel verstedelijkt, biedt psychiatrische instellingen – die vaak in groene buitengebieden liggen – de kans om een brug te slaan naar de rest van stad of dorp. Door hun terreinen open te stellen voor het publiek, bereiden die centra de integratie van de patiënt in de samenleving voor. Er is in dat geval sprake van een omgekeerde vermaatschappelijking van de psychiatrie. Aangepaste ruimtelijke arrangementen transformeren het terrein van de instelling tot een stedelijk gebied. Dat gebied kan als groenzone, als verbinding voor wandelaars en fietsers fungeren. Soms gaat dat gepaard met een cultureel aanbod.

Vraag is hoe het terrein van een klassieke psychiatrische instelling tot een heuse zorgcampus kan worden ontwikkeld. De integratie van de instelling in het naburige stadsweefsel is cruciaal, maar de interne ruimtelijke ordening is minstens even belangrijk. Psychiatrische instellingen bevinden zich immers veelal op uitgestrekte terreinen, waarop elke ruimtelijke samenhang ontbreekt. De bouwproductie was doorgaans het resultaat van ad hoc genomen beslissingen die inspeelden op drin-

gende behoeften van de verschillende afdelingen. De ruimtelijke kwaliteit was dus afhankelijk van de goede wil van de directie, de ontwerpers en andere betrokken partijen.

Het ontbreken van ruimtelijke kaderplannen kwam de omgevingskwaliteit van psychiatrische instellingen niet ten goede. Belangrijker nog is dat die lacune vandaag de vermaatschappelijking van de geestelijke gezondheidszorg dreigt te dwarsbomen – of zelfs in de kiem te smoren. De ruimtelijke kwaliteit van de psychiatrische zorgcampus bepaalt immers de beleving van en de beeldvorming rond geestelijke gezondheid. Twee praktijkvoorbeelden tonen aan dat geïntegreerde psychiatrische zorgcampussen geen utopieën zijn.

DUFFEL

Het Psychiatrisch Ziekenhuis (PZ) Sint-Norbertus (onderdeel van de vzw Emmaüs) liet in 2006 een ruimtelijk masterplan voor de campus in het Antwerpse Duffel opstellen. In dat document schetsen de ingenieurs/architecten Marc Hendrickx en Ramon Kenis de ruimtelijke ontwikkelingskansen van de campus, zowel op het vlak van de interne organisatie als van de integratie in de onmiddellijke omgeving. Op die manier worden de krachtlijnen uitgezet voor de opwaardering van het gebied: met het masterplan in de hand kan de instelling haar bouwopgaven afstemmen op de aanwezige ruimtelijke kwaliteit (vijvers, groenvoorzieningen, een dreef...) en andere omgevingsfactoren (dorpskern, station, toegangsweg...).

Het plan heeft al bij al bescheiden ambities, maar is desalniettemin baanbrekend in een sector met een aanzienlijke impact op de leefomgeving. PZ Sint-Norbertus bekleedt met